

УДК 378:338.24.021.8

С. А. Вавренюк

кандидат наук з державного управління,
докторант навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ДВОРІВНЕВОЇ СТРУКТУРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена питанням сучасного стану системи вищої освіти в Україні. Розглянуто проблеми працевлаштування сучасних випускників, питання інформаційної революції та процесів глобалізації.

Крім цього, розкривається сутність дворівневої структури вищої освіти, широко вивчається напрямок та проблеми підготовки кадрів і компетенції студентів у контексті перетворень, пов'язаних з Болонським процесом.

Ключові слова: вища освіта, дворівнева структура вищої освіти, Болонський процес, реформування вищої освіти, освітні стандарти, моніторинг вищої освіти, якість освіти.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта відрізняється цілим рядом особливостей та відмінностей і вимагає певних змін змісту та організації навчання, що є частиною наукового прогресу. На зміну технологічних процесів та їх управління, а також на зміни в підготовці спеціалістів впливають технічні нововведення. Нові тенденції в економічному середовищі ведуть до необхідності професійної переорієнтації спеціалістів під час кар'єрного росту, освоєння нових сфер діяльності, зміни кар'єри тощо.

Одним із важливих питань залишається працевлаштування випускників закладів вищої освіти. В разі створення європейського простору вищої освіти буде забезпечена висока мобільність та конкурентоздатність знань і вмінь громадян України. Але за сьогоднішнього соціально-економічного становища можлива міграція українських громадян в інші країни в пошуках високооплачуваної роботи та виїзд інтелектуального потенціалу з держави. Для того, щоб вирішити освітню проблему в нашій державі, згідно з болонськими домовленостями, потрібен інтенсивний розвиток виробництва, створення значної кількості робочих місць, надання молоді права, відповідно до чинного законодавства, першого робочого місця, що сьогодні залишається лише формальним.

Окрім цього, перспективи процесів глобалізації та існуюча тенденція в інформаційній революції призводять до того, що традиційні цілі освіти вищої школи швидко втрачають актуальність. Поява автоматизованих і комунікаційних технологій впливає на втрату ідентифікації традиційних професій та викликає нові вимоги до компетенції випускника закладу вищої освіти. У зв'язку із цим виникає потреба змінити структуру підготовки кадрів й організацію самої діяльності закладів вищої освіти, яка на сьогодні ґрунтується на загально-визнані у світовому освітньому просторі принципи.

Введення в Україні дворівневої структури вищої освіти дає можливість реалізації принципів Болонського процесу, який сприяє гармонізації вітчизняної та європейської освітніх систем. Крім того, дворівнева система дозволить підвищити якість освітніх послуг та сприяти розвитку сучасних освітніх технологій.

Однак за всієї позитивної спрямованості використання дворівневої системи, у вищій школі України є ряд проблем, які викликані реалізацією цього принципу організації вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку системи освіти в Україні на сучасному етапі цікавлять багатьох дослідників. Так, ряд авторів присвячує свої дослідження проблемі впровадження принципів Болонського процесу

у вітчизняну вищу школу. Серед них можна назвати В. Астахова, С. Вавренюка, С. Добмровську, М. Згуровського та ін.

Однак серед багатьох питань, які викликає відповідність системи вищої освіти Болонському процесу, практично відсутні дослідження з проблем впровадження дворівневої системи в навчальний процес закладів вищої освіти. У зв'язку із цим на сьогоднішній день ця проблема потребує більш детального і предметного її розгляду.

Мета статті – розкриття основних положень та визначення проблем дворівневої системи побудови вищої освіти на сучасному етапі реформування та розвитку вищої школи України.

Виклад основного матеріалу. Якісно новим етапом у розвитку вітчизняної системи вищої освіти стає введення в дію державних освітніх стандартів другого покоління. Це стало значним кроком у напрямку до європейського освітнього простору, тому що стандарти є основою для порівняння різних освітніх систем. Не менш важливим фактом можна назвати те, що прийняті стандарти закріплюють академічну самостійність закладів вищої освіти, оскільки мають відповідальність за зміст та результати навчання. При цьому перший досвід реалізації вказаних стандартів дозволив визначити деякі особливості для формування багаторівневої системи, яка реалізується в нашій державі. На наш погляд, однією з них можна назвати підготовку бакалаврів та магістрів не по напрямку, а традиційно – по спеціальності. Не менш важливою проблемою можна назвати відсутність чіткого розуміння кваліфікаційної характеристики бакалавра та магістра, оскільки державний стандарт не має чіткого визначення поняття ступеня та кваліфікації, на ряду з тим, що в науковій літературі можна зустріти різне тлумачення функціонального призначення магістратури та уніфікації структури основних освітніх програм. Все це сприяє активному розвитку так званої «квазібагаторівневої» системи вищої освіти, яка об'єднує освітні програми бакалавра та магістра, тим самим стираючи відмінності між метою та змістом таких програм [1, с. 151].

Зазначимо, що орієнтиром для державної підготовки кадрів, яка буде базуватися на компетентнісному підході, може слугувати європейський досвід розробки реалізацій державних освітніх стандартів разом з болонськими рекомендаціями, які відносяться до галузі структурування освітніх програм. При цьому, на наш погляд, важливим моментом буде не кількість років, які були витрачені на здобуття того чи іншого ступеня, не кількісне відношення обов'язкових та вільно обираєних дисциплін, а набір загальних та спеціальних компетенцій, котрі необхідні для сучасного ринку праці. В цьому випадку окремі освітні програми, не дивлячись на їхню структуру і тривалість, можуть бути висунені закладами вищої освіти на експертизу відповідно до кваліфікаційних показників.

Так, на думку С. Домбровської, вітчизняні стандарти бакалаврів та магістрів в основному орієнтуються більше на другу ступінь академічної кваліфікації. У зв'язку із цим міжнародна експертиза зможе визначити, що компетенція випускників деяких вітчизняних закладів відповідає другій ступені конкретної освітньої програми, що буде виступати як підтвердження, не дивлячись на те, що отримана така освіта по інтегрованій програмі після середньої освіти чи по двом послідовним ступеням [2, с. 11].

Можна зробити висновок, що такий напрям розвитку освітніх програм вважається найбільш оптимальним не тільки для нашої країни, але й для інших європейських країн, тому що дає можливість забезпечувати поступовий перехід до нової структури кваліфікації, разом з цим враховувати особливість національної системи освіти.

Вказана схема повністю відповідає тим рекомендаціям, які надаються в заяві Асоціації європейських університетів (EUA), серед яких важливим є проміжний характер упровадженої першої ступені та можливість продовження процесу навчання для багатьох студентів, створення інтегрованих програм, право вирішення цього питання конкретним закладам вищої освіти, а також можливість брати активну участь у міжнародних освітніх спільнотах.

Загальноєвропейська інтеграція системи освіти розкриває не тільки функціональний аспект, а й змістовний. Зміст підготовки кадрів, що реалізується в межах української системи вищої освіти, в більшості подібна змісту європейських освітніх програм, оскільки й рівень магістратури сьогодні в Україні дозволяє констатувати подібність до європейської освіти. Але при цьому виділяється специфіка підготовки магістрів у вітчизняній вищій школі, яка полягає в послідовному формуванні трьох моделей магістратури, а саме:

- традиційна, яка базується на єдиній освітній програмі, є фундаментальною та прикладною (чотири роки бакалаврата плюс два роки магістратури);

- інноваційна, яка пропонує самостійну магістерську програму, котра враховує основну освітню програму бакалаврата по напрямку та характеризується міждисциплінарністю (два роки);

- вузькопрофільна, яка орієнтується на підготовку магістрів в обмеженій області професійної діяльності [3, с. 43–44].

Зазначимо, що така різноманітність підходів до освіти на рівні магістерського ступеню може виступати як підтвердження нового розуміння магістратури, котра стає самостійною функціональною ланкою в системі вищої освіти.

Перехід на дворівневу структуру підготовки майбутніх кадрів викликає одну з ключових проблем Болонського процесу, яка, на наш погляд, полягає у створенні чіткого опису кваліфікацій. Сьогодні в Європі відсутнє загальне пояснення кваліфікації кадрів, яке дає можливість розробити загальні критерії для оцінки якості підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти. Реалізація такого напрямку здійснюється в межах європейського проекту «Налаштування освітніх систем в Європі», але в галузі підготовки кадрів відсутнє трактування кваліфікаційних меж, які будуть відповідати освітній ситуації кожної конкретної національної системи освіти.

Для формування загальної системи кваліфікації кадрів необхідно створення технологій опису програми результатів навчання в закладах вищої освіти, визначення якісних показників на виході

та облік вимог до кваліфікації випускника відносно складності освітньої програми та об'єму освітнього циклу. Відсутність такого чіткого опису та якісної зміни кваліфікації випускників робить академічну ступінь для працедавців непрозорою [4, с. 6].

Враховуючи досвід європейських країн, ми можемо говорити про оптимальний та ефективний напрямок роботи зі створення національних кваліфікаційних рамок для спеціалістів різних галузей, який полягає у досягненні взаємодії всіх зацікавлених сторін. Тут ми говоримо про те, що розробка нової системи кваліфікації кадрів повинна проводитись не тільки самими закладами вищої освіти та Міністерством освіти та науки, а також і Міністерством праці та соціального захисту, регіональними органами управління, працедавцями та науковими працівниками.

Не менш важливим моментом повинна стати співпраця з європейськими структурами в межах загальноєвропейських програм, подібних проекту «Налаштування освітніх систем в Європі». Даний проект визначає розуміння змісту кваліфікації кадрів за допомогою опису змісту по рівнях у термінах компетенції та результатах навчання. У такому розумінні результати являють собою набір тих компетенцій, котрі включають знання, розуміння та навички студента та встановлюються для кожного блоку програм. Таке положення викликає необхідність визначення загальних та спеціальних компетенцій для тих, хто навчається на першому та другому рівнях навчання, а також гармонізацію навчальних планів та алгоритм вибудовування дисциплін [5, с. 17].

Під час структурної перебудови підготовки кадрів проходять певні зміни також у змісті освіти, проте вони не прирівнюються до відмови від накопичення досвіду, а скоріш направлені на вдосконалення існуючих навчальних курсів з урахуванням європейських змін у змісті університетської освіти у формі інтеркультурної складової частини самого процесу навчання. Даний момент сприятиме вбудовуванню в міжнародну структуру вигляду бакалавр/магістр.

У разі такої політики, механізмами будуть академічні обміни для проведення консультативної та експертної діяльності й підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, впровадження пілотних курсів, їх випробування та апробація у навчальному процесі, проведення моніторингу ефективності, проведення адміністративно-організаційних заходів щодо включення розроблених курсів у навчальні плани, застосування дистанційного навчання.

Висновки і пропозиції. Таким чином, зараз можна лише говорити, що не дивлячись на досягнення освіти в масовому вимірі, все ж таки вона стала менш якісною, а більшість випускників закладів вищої освіти не здатні конкурувати на європейському ринку праці. Саме тому потрібно менше розмовляти про власні досягнення, а все більше аналізувати світові та європейські тенденції щодо реформування освіти та, відповідно, постійно й послідовно удосконалювати державну освітню сферу діяльності.

Якщо визначати участь системи вищої освіти України в болонських перетвореннях, варто зазначити, що вона повинна бути направлена лише на розвиток та набуття нових якісних ознак, а не втрачати кращі традиції, знижувати національні стандарти її якості. Саме тому не потрібно різко та сильно видозмінювати вітчизняну систему освіти з орієнтуванням на Болонський процес. Навпаки, варто осмислити глибоко її стан, порівняти з європейськими критеріями та стандартами і визначитись з варіантами удосконалення освіти на новому етапі. Також не потрібно систему освіти відокремлювати від інших сфер діяльності, а навпаки, розвивати її в гар-

монійному взаємозв'язку із суспільством взагалі, надаючи їй роль провідника.

На сучасному етапі розвитку України концепцію реформування вищої освіти потрібно докорінно переглядати та створювати програму послідовного її наближення до європейського освітнього та наукового простору. На вищому державному рівні варто прийняти політичне рішення, яке би було направлене на інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський простір. Варто сказати, що серед факторів, які стримують активну участь українських закладів вищої освіти в процесі освітньої інтеграції, переважають обставини, які окремі навчальні заклади не в змозі практично вирішити.

Список використаної літератури:

1. Вавренюк С.А. Підходи та інноваційні технології в освітньому просторі. Збірник матеріалів XIV Міжнародної конференції «Стратегія якості у промисловості і освіті», 4–7 червня 2018 р. Варна, Болгарія. С. 151–154.
2. Домбровська С.М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні. Вища освіта України. 2013. № 3. Додаток 2. Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». С. 10–14.
3. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій. Вища освіта України. № 1. 2007. С. 42–49.
4. Система освіти в Україні / Сучасні тенденції і перспективи: зб. наук. праць та матеріалів конф. К.: Знання України, 2001. Вип. 4. С. 5–17.
5. Згуровский М. Болонский процесс: путем европейской интеграции. Зеркало недели. 2003. 18 Окт. (№ 40). С. 17.

Вавренюк С. А. Современное состояние и проблемы двухуровневой структуры в системе высшего образования Украины

Статья посвящена вопросам современного состояния системы высшего образования в Украине. В ней поднимаются проблемы трудоустройства современных выпускников, информационной революции и процессов глобализации.

Помимо этого, раскрывается сущность двухуровневой структуры высшего образования, широко определяется направление и проблемы подготовки кадров и компетенций студентов в контексте преобразований, связанных с Болонским процессом.

Ключевые слова: *высшее образование, двухуровневая структура высшего образования, Болонский процесс, реформирование высшего образования, образовательные стандарты, мониторинг высшего образования, качество образования.*

Vavrenyuk S. The current state and problems of the two-level structure in the system of higher education in Ukraine

The article is devoted to the current state of the higher education system in Ukraine. It raises the problems of finding employment for modern graduates, the information revolution and the processes of globalization.

In addition, the essence of the two-level structure of higher education is disclosed, the direction and problems of training the staff and competencies of students in the context of the transformations associated with the Bologna process are widely defined.

Key words: *higher education, two-level structure of higher education, Bologna process, higher education reform, educational standards, monitoring of higher education, quality of education.*